

Templáři v Polné

O působení templářského řádu v Polné není v polenských dějepisných publikacích žádná zmínka. Zato v materiálech o templářích, ať již českých nebo hlavně francouzských či anglicky psaných, v mapách templářských komend francouzských i českých kopií je vždy uváděna mj. Komenda Templářů vlastních půdní majetek v Polné.

Když jsem viděl na francouzské mapě templářských komend geograficky správně umístěnou komendu Polmna a porovnal s obdobnou mapou českou (od Durdíka), začal jsem hledat. Nikde žádná zmínka. Vždy se jednalo o komendu řádu německých rytířů. Po otevření knihy *Polná 1242 – 1992* jsem četl fotokopii nejstarší známé listiny. To ostatně dělám vždy, jakmile vidím nějaké staré psaní. Vnímám to jako trénink, protože s podobnými materiály nepracuji každý den. První text v knize je však docela čitelný. Jde o listinu, jíž český král Václav I. potvrzuje 7. července 1242 dar Jana I. z Polné řádu německých rytířů. Text je samozřejmě latinský a je poznat, že pro písaře je mateřským jazykem němčina.

Pokračuji ve čtení českého textu: : *...velmož Jan, syn Zbraslavův, ve prospěch mistra a bratří špitálu Panny Marie v Jeruzalémě, tedy řádu řádu německých rytířů. Šlo o vsi...*“ Nyní mně došlo, že je zde nějaký rozdíl. O několik stránek dále je kopie listiny Vikarda a Záviše z Polné, kterou dávají drobovické komendě řádu německých rytířů kostel v Polné a ves Zábornou. Listina je z 23. března 1282. Tentokrát jde o písmo, které mi moc nevyhovuje a navíc kopie je hůře čitelná, ale stačí na to, aby byl opět poznat rozdíl v jedné části. (Jedná se o knihu *Polná 1242 – 1992*, str. 27 a str. 30.). Vzal jsem knihu *Polná...* od Františka Pojmona a na str. 14 čtu: „*Když tedy šlechtitný muž Jan, syn Zbislavův, jisté statky nábožným mužům, mistrům a bratřím Jeruzalémského německého špitálu P. Marie pro zásluhu v nebi s naším povolením daroval...*“. A na str. 15 ještě v jiné souvislosti: „*...podací právo kostela Polenského řádu Německých rytířů postoupil...*“ Oba překlady jsou v zásadě stejné. Můj vlastní překlad problematické části je: „*...zbožným mužům, mistrům a bratřím nemocnice Svaté Marie pro zásluhy...*“ Zdánlivě maličkost, ale dokáže změnit výklad v širších souvislostech. Jednak v latinském textu jasně čtu „*hospitalis Santa Marie*“. Postrádám jakýkoliv tvar slova „*virgo*“; v případě Panny se nejčastěji užívá *Virginis Mariae* (v listině Svatá Marie – v knihách Panna Marie). A jednak také

úplně postrádám Ordo Equitum Teutonicum, což je latinský název německých rytířů v té době již používaný. Řád byl navíc tehdy již usazen v Pobaltí.

Stále ještě není jasné, proč pochybovat o správnosti pojmenování rytířů kříže. Je nutné se stručně seznámit s vojenskými mnichy.

V souvislosti s křižáckými válkami vzniklo několik rytířských řádů. Členy řádů se stávali šlechtici, zpravidla s vojenským výcvikem. Řády nepodléhaly církevní hierarchii, ale přímo papeži. Byly organizovány na základě náboženských a vojenských principů, proto i názvy hodností byly jiné, než u mnišských řádů. Např. velmistr byl nejvyšší představitel řádu. Další hodnostáři používali názvy jako maršál, korouhevník, komtur nebo převor. V čase bojů se dělili do korouhví (oddílů) – ty měly vojenské velitele. Uvnitř společenství se řád dělil na ty, co skládali řeholní sliby: profesní rytíři, profesní bratři a kněži – kaplani. Řeholní sliby neskládali čestní rytíři, sloužící bratři a laičtí členové. Právo nosit kompletní řeholní šat měli jen profesní rytíři. To byla zároveň výsada jen pro osoby šlechtického původu. Pouze z nich se volili velmistři a představení územních provincií. Velmistři měli také právo pasovat na rytíře lidi, u kterých usoudili, že jsou toho hodni. Ostatní skupiny měly jiný oděv, jiné povinnosti, menší privilegia. Členové skládali tradiční sliby chudoby, poslušnosti a čistoty. Na rozdíl od ostatních řádů ještě slib vojenské ochrany křesťanů. Další podrobnosti by musely být uvedeny v samostatném pojednání.

Jeden z prvních vojenských řádů byli templáři. Zakladateli byla skupina devíti francouzských šlechticů. V roce 1118 přijeli do Jeruzaléma a z vlastní iniciativy začali střežit nebezpečné průsmyky a úseky cest vedoucí do Jeruzaléma. Požádali jeruzalémského krále Balduina II. (právě nastoupil na trůn) o ustavení nového řádu. Dostali ubytování v nevyužitém křídle královského paláce v těsné blízkosti místa, kde kdysi stával Šalamounův chrám. Nazvali se „Řád chudých vojáků Krista a Šalamounova chrámu“. Po deseti letech byl Řád oficiálně uznán. Prvním velmistrem byl Hughues de Payen. Bernard z Clairvoux vytvořil řeholi. Rytíři mezitím začali přebývat ve stanech a zabývali se průzkumem oblasti a podzemí, kde stával Šalamounův chrám. Proto se také nazývali „templáři“ (templ = chrám). Nikoliv proto, že by chrámy (kostely) stavěli. Templáři začali přibírat nové členy. Okolo roku 1130 jich bylo již 300. Ve skutečnosti nebyli velkými válečníky, ale spíše něco jako archeologové – hledači pokladů a relikvií. Toto poslání však bylo tajné. Z nálezů brzy zbohatli a získávali úctu. Aby splnili charitativní povinnosti, zřídili v místech, kde měli

původně bydlet, **nemocnici Panny Marie**. Řád se rozšiřoval a bohatnul. Od roku 1165 už neměl působiště jen v Palestině, ale i v Evropě. Řád začal provozovat bankovníctví a svůj majetek dále velmi rychle rozmnožoval.

Počátkem 13. století získali v jižní Francii vliv Kataři (tzv. „albigenští“) a rozšířila se legenda o grálu. Kataři se stávali církvi nebezpeční, a francouzský král jim vyhlásil válku. Obléhání se zúčastnili i templáři. Kataři stačili údajně ukrýt poklad i s grálem ještě před kapitulací. Ačkoliv se to předpokládá, ale není to jisté, templáři onen poklad a grál našli, a to ještě více zvýšilo jejich tajemnost. Templáři se stali terčem závisti u vyšší francouzské šlechty a začali se usazovat v Portugalsku, Belgii, Skotsku a na Moravě i v Čechách. Hamižnost krále Filipa IV. Sličného vedla k přemluvení nového papeže Klimenta V. Ten údajně vydal zákaz Řádu templářů. Poslední velmistr Jakub de Molay byl mučen a upálen. Upáleno bylo také 54 dalších členů řádu a roku 1312 byl řád oficiálně zrušen. Majetek byl zabrán králem, jinde měl přejít na Řád johanitů. Valná část jmění byla vyvezena. Odtud také různé pověsti o pokladech.

Portugalský král Dioniz (Denis) poskytl templářům azyl. Vrátil jim všechny statky (pokud to bylo možné), potvrdil privilegia a přejmenoval je na Kristův řád.

V Čechách byli templáři ještě tolerováni, ale brzy také zanikli. Majetky byly převedeny na johanity. To se stávalo především tam, kde získal majetek Jindřich z Lipé. Ten v té době získal také Polnou a Řád německých rytířů (templářů?) ztratil nárok na dědictví.

Johanité. Historie společenství sahá ještě před první křížovou výpravou do roku 1040. Skupina kupců z italského Amalfi tehdy založila špitál sv. Jana Křtitele pro ošetřování křesťanů putujících k Božímu hrobu. Po pádu Jeruzaléma se johanité usadili na ostrově Rhodos a později se přestěhovali na Maltu. Tak vznikl nový název Řád maltézských rytířů. V literatuře je někteří autoři nesprávně spojují s templáři. V Čechách působili již od 12. století. Po roce 1990 se v Evropě uplatňují v Záchrané službě. Používají sanitní auta s maltézským křížem.

Němečtí rytíři. V roce 1191 vznikl v Palestině Řád špitálu Nejsvětější Panny Marie německého domu v Jeruzalémě. O sedm let později byl oficiálně uznán jako řád rytířský a dostal název Němečtí rytíři. Řádové zásady jsou podobné jako u johanitů. V roce 1216 byli vysláni do Pobaltí – do boje s pohanskými Prusy. V roce 1237 se spojili s Řádem mečových rytířů a usadili se u Baltského

moře. Jako jediní pokračovali ve vojenských výpadech proti pohanům, hlavně na území dnešního Polska a Litvy. V Čechách řád moc výrazně nepůsobil. Zato na Moravě a ve Slezsku měl v držení např. Bouzov a Sovinec a velká panství na Bruntálsku. Od roku 1990 znovu obnovuje charitativní činnost.

Srovnání a otázky. Mohlo dojít (nebo došlo) k omylu při překladu darovací listiny z roku 1242? Moderní autoři se chyby nedopustili. Neměli zapotřebí překládat co již bylo přeloženo a sami uvádějí, že použili dřívější publikace. Dříve však mohl být náhled na celou problematiku zcela odlišný. Tajemnost a přesvědčení o kacířství řádu templářů rozhodně nebyly důvody, aby církev měla zájem na jejich popularizaci. A připusťme, že i pro výše zmíněného katolického kněze Františka Pojmona, polenského rodáka a patriota, – autora první monografie o Polné – nebyl příliš přijatelný fakt o existenci templářů v Polné.

Podobnosti:

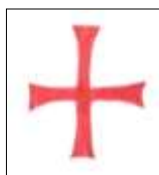
Svatá Marie – Panna Marie

Znak templářů – červený kříž na bílém poli

Znak johanitů – bílý kříž na černém poli

Znak německých rytířů – černý kříž na bílém poli

Když páni z Lipé převzali svůj nově nabytý majetek, všude zrušili vlastnictví templářů a převedli je na johanity, přesně jak určil koncil ve Vídni. Český král Jan Lucemburský neměl zájem rozhádat se s papežem. Ale proč by takto měli končit němečtí rytíři v Polné, když jejich úkolem bylo šíření křesťanství ohněm i mečem v Pobaltí? Na polenském panství již bylo křesťanství silně zakoreněno. V širším i blízkém okolí bylo kolonizační obyvatelstvo německé a křesťanské. Byli zde cisterciáci, dominikáni, benediktýni...

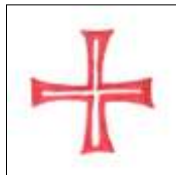
templáři (červ.)

johanité (bílý)

něm. rytíři (černý)

Kristův řád (červ.)

po spojení

s mečovými rytíři

Otázek se najde více. Najdou se jistě argumenty proti mým vývodům, ale já jsem o přítomnosti templářů v Polné přesvědčen. Komenda měla být při kostele Panny Marie (tedy původního osadního svatostánku), a to také mohlo vést ke zkreslení výkladu.

Za to, že si dokážu přečíst některé staré listiny a mám možnost si svůj výklad nechat potvrdit na FF MU, vděčím především Mgr. Anně Malcové, Mgr. Haně Talisové a některým bývalým pracovníkům FF MU v Brně.

Na závěr uvádím **seznam působišť templářského řádu v Čechách a na Moravě**:

Praha – sídlo řádu, kostel sv. Vavřince (sv. Anny).

Komenda – centrum duchovní správy, v čele zpravidla komtur. Komenda, k níž patřil i půdní majetek: Nižbor, Polná, Velešov, Žleby, Toužetín, Budyně nad Ohří, Kunětice, Dobříš, Písek, Zvíkov, Vamberk, Zruč, Rabštejn, Blatná, Svádov, Klenov, Chvalkovice, Ježbořice, Čejkovice, Uhříněves, Drobovice.

Usedlosti a majetek: Petrovice, Popovice, Moravský Krumlov, Štramberk, Starý Cimburk, Šardice, Rakvice, Horní Kanice.

Vsi v držení templářů: Dobřenice, Popice, Petrovice.

Ostatní: Stodůlky – podací právo ke kostelu; Vodochody – panství; Jindřichův Hradec – patronát nad kostelem sv. Jana Křtitele; Lodhéřov – dvůr; Dudín – patronát nad kostelem; Plzeň – založení města (na náměstí „templářský dům“); Svatoslav – dvůr, Dukovany – obec, založili kostel; Bystřička – výstavba hrádku Freudsberg na vršku Klenov, který po zrušení řádu zanikl; Jamolice – komenda s kostelem a hrad Templštejn; Račice – hrad; Sloup v Čechách – hrad.

Nejisté: Staré Hory – údajně hrad; Telč – templáři údajně založili vnitřní město jako vodní pevnost; Malé Žernoseky – údajný hrad; Mladá Boleslav – údajně vlastnili dům na Starém městě; Vyskytná – v místě, kde stojí kostel byl snad templářský hrad; Bezděz – údajně klášter; Ralsko – údajně hrad; Olomoučany – údajně Nový hrad (Ronov); Brno – hrad Veverčí měl být údajně v držení templářů za Václava II.

Informace o templářích: J. Šedivý: *Tajnosti a hříchy templářského řádu*, Praha 1999; V. a M. Hrochovi: *Křížáci ve svaté zemi*, Praha 1996; *Velká britská encyklopedie* (v angličtině); www.templiers.org; www.euroknightstemplar.org

-----
Jindřich Coufal

Z obecních účtů na jamenském panství

Když byl v roce 1848 zrušen i v obci Jamné vrchnostenský úřad tohoto panství, kterému patřily sousední obce Rybné, Bahenní Věžnice, Řehořov a Meziříčko, byl spisový materiál uložen na zdejší sýpku. Po roce 1905

byly spisy zásluhou tehdejšího faráře P. Bohumila Simonidese přetříděny a uloženy do jihlavského městského archivu. Z něho jsme mohli vyčíst dávné zprávy o životě zdejších cikánů (viz Polensko č. 3/2004) i trudné chvíle poddaných pod nevlídným správcem a jejich protesty (viz Polensko č. 4/2004). Nyní si z některých zachovaných písemností povšimneme i hospodaření podřízených obcí.

Tehdejší účetnictví na obcích bylo velice jednoduché. Vedl je tzv. počtevedoucí (účetní) systémem jednoduchých zápisů o příjmu a vydání v knize. Zápisy byly předkládány vrchnostenskému úřadu ke schválení. V nich revidující úředník vytknul chyby a nesrovnalosti (tzv. „výstavky“), nařídil, co do nich nepatří, nebo co má být zpětně uhrazeno. Purkmistr (většinou nazýván pulmistr) nebo rychtář musel tyto výstavky zdůvodnit v tzv. „ospravedlnění“. Obecní účty nám rovněž prozrazují, že se naši předkové dovedli i v těchto dobách řádně poveselit. Vždyť největší finanční položky byly při tzv. obecních hromadách – jakýchsi veřejných sousedských besedách, které často trvaly nepřetržitě až 4 dny a ještě příští neděli měly tzv. „dozvuky“. Konaly se kolem svátku sv. Kateřiny (25. listopadu) a zejména v poslední den listopadu na svátek sv. Ondřeje. Říkalo se jim rovněž Ondřejské hromady.

Z účtů v obci **Jamně** se např. dovídáme: *„...roku 1780 vejstavky a nedostatky, které rychtář (půlmistr) zodpovídati a do dobrého stavu uvést má: hned minulého roku se vystavilo a přikázalo, by se nic více než 85 mázů piva z obce neplatilo. Poněvadž ale rychtář proti tomu zhřešil a jemu dané přikázání zrušil, když o 2 zl. a 15 kr. více propítí nechal, tak těch 2 zl. 15 kr. ze své kapsy dosadí a beze všeho zdráhání budoucího roku dá do příjmu. Stane-li se to budoucně, tak takovou zatvrzelost nejen vyšším stavům oznámím, ale také rychtáře pro jeho neposlušnost zbavím. Ten vejstavek mi zodpoví v sobotu dne 3. února 1781 na kanceláři. Korkesch, správce.“* Odpověď rychtáře se však nezachovala. Některá zajímavá vysvětlení početvedoucího na výstavky (výtky) revidujícího úředníka z roku 1818: *„...proč není v účtech votava z louky pod obecním rybníkem?“* Odpověď rychtáře: *„...protože ji užívá obecní býk.“* – „Rychtář nečiní zmínky o louce pod Horáčkovými!“ – „Louka patří odjakživa býkovi“ – „Plat za obecní pole u Zděráku není v účtěl!“ – „Sousedé ty peníze propili...“ – „V účtěl není 10 zl. za pole u Zinkovských!“ – „Sousedé ty peníze utratili za truňk“.

V roce 1831 byl v Jamném rychtářem Bartoloměj Barák, rázný a vědomý si svých práv. Dovedl před vrchností nebojácně promluvit a obhájit se, jak je vidno z dalších zpráv: „...Početvedoucí vysvětlí, komu se prodal obecní býk. Budoucně ale takový prodej jen v přítomnosti vrchnostenského úředníka ve veřejné licitaci se stane a rychtář povolení k účtům přiloží!“ – „*Poněvadž býk se rozlomil, tak musí celá obec maso vzíti. Proto má obec rychtáře neb pulmistra, že oni mají moc, když taková věc se stane, aby to dle spravedlnosti nechali spravit.*“ – „Dle nejvyšších předpisů všechny útraty při obecních shromážděních a kostelních vizitacích zakázány! Rychtář tedy do vydání nesprávně postavený 1 zl. hned do obecní kassy navrátí a do příjmů budoucích vykáže!“ – „*Poněvadž já si myslím, když já při kostelní vizitaci zahálím, tak já pár mázů piva při jinších úřadech si vypiju. A také za dřívějších úřadů to vždy přijmuto bylo.*“ – „Početvedoucí uvádí ve vydání 1 zl. 30 kr. za útratu při podpisování kontribučních účtů. Poněvadž to není dovoleno, dá těch 1 zl. 30 kr. do kassy!“ – „*Poněvadž početvedoucí měl vždy od slavné kanceláře 5 zl. a 20 mázů piva a letos nebylo nic, tak jsme byli přinuceni, když celý den jsme zaháleli, bychom hladem a žízni neumřeli.*“ – „Rychtář ať přiloží výkaz kolik obilí a co peněz z dobytka hoferů se vybralo a nač ty peníze vynaloženy byly?“ – „*Do těch peněz z dobytka od hoferů slavné vrchnostenské kanceláři dokonce nic není! Ty jsou od sousedů zahrnuty s domluvou za pastvu a trávu, kterou užívají, a mohou se utratit za truňk...*“

V roce 1847 byl však rychtář Jan Vokurka k vrchnosti velmi pokorný, jak čteme z jeho ospravedlnění po výtce panského úředníka: „...v účtech roku 1846 ve vydání je velký obnos za býka 18 zl. 24 kr. bez vrchnostenského povolení. Také velké výlohy při hromadách a při lovení rybníka se vykazují! Toto trestné jednání se početvedoucímu vystavuje a budoucně ty výlohy musí nahraditi!“ – „*Početvedoucí bude vždy podle vůle a nařízení slavného vrchního úřadu pokračovati a žádnou velkou útratu bez svolení slavného vrchního úřadu nedovolí. Co se týče těch útrat s býkem a jiných, chce početvedoucí mnohými svědky dosvědčiti... Pročež také za milostivé odpuštění prosí... Josef Vokurka pulmistr, Winer správce*“.

Zato rybenský rychtář si s obecním účetnictvím starosti nedělal. Za 4 roky (1807–1811) nepředložil vrchnostenskému úřadu žádné účty k revizi. Úřad mu zaslal následující výtku: „*Nepořádek při vedení účtu v rybenské obci dosáhl nejvyššího stupně, poněvadž od roku 1807 žádný obecní počet k zdejší revizi předložen nebyl, ačkoliv známo jest, že při každé obci na*

konci roku má se učiniti počet příjmů a vydání, obyvatelům obce přednésti, od nich, když dobrým uznán jest, podepsati a pak k vrchnostenské revizi podati. Ačkoliv se hned minulého roku v únoru složení účtu nařídilo, přece až dodnes se nevyplnilo. Proto se nařizuje rychtáři v Rybném, by nejdéle ve čtrnácti dnech účty za roky 1807–1811 k revizi dodal, by vrchnostenský úřad pro tuto nedbalost u c.k. úřadu mrzutosti neměl.“ Tomuto nařízení bylo vyhověno, ne však do čtrnácti dnů, ale až za půl roku. Některé „výstavky“ a „ospravedlnění“ v roce 1820: „...Pod Varhaníkovým rybníkem jsou dvě loučky, ale v účtech se žádný plat nepřijímá. Ať to rychtář vysvětlí!“ – „Tyto louky má vždy obecní sluha neb pastýř, a nic z toho neplatí.“ – „Obecní pole „Olšinky“ není účtováno. Početvedoucí ať vysvětlí, kdo ho užívá, co platí a proč se užitek nedal do příjmů!“ – „Pole užívá kovář Vyziblo a nic z něho neplatí. Zavázal se ale, že bude vychovávat dítě po Marianě Tlačbabové až do výrostu.“

V letech 1820–1840 byl v Rybném rychtářem Jan Jelínek, který znal dobře německy a také na všech listinách se podepisoval: „*Johann Jellinek, Ortsrichter*“. V této době jsou všechny vrchnostenské protokoly psány německy. Rybné, podobně jako Jamné, odvádělo do roku 1827 faráři ve Zhoří o sv. Markétě pár kuřat. Později se účtovaly penězi po 1 zl. 10 kr. Z kovářny byl roční nájem 5 zl. Při celoročních účtech roku 1805 se propilo na valné hromadě 6 zl. 95 kr., roku 1815 pak 6 zl. 20 kr. Zajímavá je položka ve vydání z roku 1828: „...do apatyky za thé 4 zl., za 2 loty kafru 4 kr. a za 2 máze kořalky 2 zl.“ V roce 1802 byl obecní příjem 27 zl. 20 kr., vydání 22 zl. 35 kr.

V obci **Bahenní Věžnice** činil v roce 1797 obecní příjem 55 zl. 30 kr., vydání 36 zl. 30 kr. Pulmistrem byl Kašpar Holub, rychtářem Klement Růžička. V obecních účtech jsou některé zajímavé položky: „...roku 1806 odpuštěn Dočekalovi nájem z obecní chalupy 1 zl. 10 kr. skrze pozdravení andělské (byl totiž zvoníkem). Učiteli dáno od psaní účtů 24 kr., od psaní tabulek k silnici 42 kr., když Francouzi byli na rabuňku 5 zl., item francouzskému oficírovi 1 zl., za vola, co dali Francouzi zabit, když maširovali pryč a maso si rozdělili – 6 zl. Roku 1820 při obecní hromadě za truňk 10 zl. 32 kr., za kance a okna u školy 5 zl., když jsme byli v Jamném na kanceláři skrze pochopení klassirování 1 zl. 48 kr. Roku 1840 byl dán učitelovi přídavek 1 zl. 19 kr., za obrok koním p. biskupa při vizitaci 1 zl. 28 kr., za doprovod harrestantů co se vezli na Špilberk 3 zl.“. Kromě peněžitých účtů vedl se účet sypaného obilí. Dle počtu dobytka byl nucen každý je-

jich majitel odvést jistou část obilí na tzv. „sýpku“. Z toho se pak vydalo obecním zřízcům – pastýři, zvoníkovi a ponocnému. Co zbylo, to se propilo. Někdy ještě sousedé dobrovolně přidali obilí, aby bylo více „na užití“. V roce 1829 měla obec 83 krav, 16 selat, 20 ovcí, 11 koní a 62 prasat. Na obecním shromáždění se dávalo „pod osyp“ z jedné krávy po 1 achtlu zrní, z telat, prasat, ovcí a koz po 1 mejtníku. Z tohoto „sypaného“ obilí obdržel obecní pastýř 18 mír zrní (1 míra asi 60 litrů), ponocný 6, ponocný v Jamném 1 míru a zvoník 2 míry. Z vybraných 30 mír zrní se zbytek prodal „na truňk“ při valné hromadě.

V Meziříčku vykazovaly obecní účty v roce 1795 příjem od 11 podruhů 6 zl. 26 kr. a z obecních rolí 9 mír žita. Z toho se dala 1 míra ponocnému v Jamném a zbylých 8 mír se prodalo. Zaplatila se Krigsteuer (válečná daň). Vydáno bylo celkem 11 zl. 37 kr., z toho ku příkl.: „...*provaz ku zvonku – 12 kr., Valovi, když šel k odvodu – 12 kr., milosrdným – 30 kr., do panského magacínu – 2 zl., ponocnému v Jamném u kostela – 1 zl., na býka – 2 zl., na šindel na sýpku v Jamném – 1 zl., za 2 sáhy dříví do školy – 3 zl. 9 kr.*...“ Některé „výstavky“ a „ospravedlnění“ k účtům v roce 1807: „...ve vydání je položka: ‚úřadům při visitaci v Netíně 2 zlaté‘. Ať se vysvětlí, jaká to byla visitace a dosadí na budoucí rok 2 zl. do příjmu!“ – „*V Netíně byl J. E. biskup, bylo nařízeno, že všichni učitelé a představení bohdalovské a zhořské fary se tam musí dostavit; tak bylo zdejší představeným dáno na útratu 2 zl.*“

Výtky k účtům v roce 1836: „...ve vydání stojí 2 zl. 18 kr. za světlo na Wachtzimmer. Není ale zúčtován Schlafkreuzer, který od vojáků, co byli na vartě, byl zaplacen. Pokud se početvedoucí nevykáže proč ten Schlafkreuzer není zúčtován, dotud se vydání nepřijme!“ – „*Ty peníze za světlo ve Wachtzimmer se jistě vydaly, ale Schlafkreuzer se nemůže v účtech vykázati, protože patří sousedovi, u něhož Wachtzimmer je vykázána a sice za postel a slámu, kterou vojákům dáti musí.*“ – „Posla, který šel do Žďáru pro rekruty, musí platiti rodiče rekrutů, proto oněch 24 kr. dá početvedoucí do příjmů a ty peníze od rodičů vybere.“ – „*Předešlý pan správce nařídil rychtářovi, by poslovi do Žďáru se zaplatilo z obecních peněz.*“

V některých účtech jsou vysoké položky za vydání při obecních shromážděních, při odvádění kontribuce při cestách s rekruty a j. Např. v roce 1819 při obecním shromáždění za pivo a kořalku 48 zl., v roce 1820 za „truňk“ a maso při shromáždění 39 zl., roku 1821 při shromáždění za „truňk“ 31 zl. a v roce 1824 za maso a „truňk“ 25 zl. 53 kr., rekrutům za

„truňk“ 4 zl. 40 kr. Roku 1825 „za užití“ při hromadě 19 zl. 75 kr. a roku 1830 při hromadě 23 zl. 56 kr. K těmto velkým obnosům, které se propíjely, činí revizor výtky: „Jak se může početvedoucí opovážiti dáti takové peníze do vydání, když přece obec má veliký dluh a jemu nejvyšší nařízení z roku 1781 a 1828 nově prohlášeno bylo, že všechny takové útraty pod přísným trestem zakázány jsou. Pročež početvedoucí všechny peníze, které při obecních hromadách se propily, hned do obecní kassy dosadí a v budoucích účtech do příjmu vezme!“ – „*Ta útrata při obecním na žádný způsob obecní kassy neškodí, poněvadž sousedí sami od sebe obilí sesypají. To není ze žádných obecních užitků vydáno, nýbrž je to od každého usedlého z dobré vůle na to užití sesypáno. Sesypané obilí se prodá a něco se dá sousedům na užití, protože to je jejich. Ostatně ale sousedí z dobré vůle, co zbude, do obecní kassy věnují. Při podpisování kontribučních účtů početvedoucí a rychtář váží cestu ne za sebe, nýbrž za všechny usedlé, celý den zahálejí a také každý, kdo pro obecní dobro něco koná, má vykázanou dietu na útratu. Jakým způsobem by museli ty útraty ze svého platiti, když to dělají pro všechny usedlé a nejvíc pro ujištění vrchnostenského úřadu? Jest pravda, že dřívější úředníci při těchto účtech dávali rychtářům na útratu sami, ačkoliv se neví, z které kassy. V tomto roce jsme nic nedostali, tak se ta útrata musela dáti z obecního.*“

Některé výtky k účtům v roce 1818: „V příjmu je 40 zl. za prodané ryby, ačkoliv takový prodej smí se dítí jen veřejnou dražbou, aneb se svolením kanceláře! Pročež ať se početvedoucí zodpoví!“ – „*Nikdy jsme neslyšeli, že se ryby prodávají licitací, poněvadž se hned kupci nenajdou, a kdo chce ryby koupiti, zaplatí je dle váhy.*“ – „Nájem pole „Pod Březinou“ 5 zl. 12 kr. není vzat do příjmu.“ – „*Ty peníze se utratily za truňk.*“ – „Role „U pazderny“ také není v příjmu, ať se rychtář zodpoví!“ – „*Item se ty peníze propily...*“

V Řehořově vykázaly obecní účty v roce 1797 příjem 79 zl., vydání 69 zl. 39 kr. Z toho ve vydání jsou některé položky: „...58 kr., když 29 cikánů bylo hnáno šupem, 54 kr. za oves pro 4 koně, co vezli cikány, 24 kr. hutařovi, když nesl do Žďáru peníze, 2 zl. Homolkovi za přípřež do Bíteše, 4 zl. 15 kr. za svíčky arestantům, ...“ Na obecní hromadě v roce 1818 se vydalo za truňk (pití) 27 zl. 12 kr. V roce 1826 činila útrata při hromadě za truňk 26 zl. 45 kr., za přivezení piva 1 zl., za chléb 1 zl. 42 kr., za maso 8 zl. Revizor poznamenal: „*Poněvadž obec má dluhy, tak se tohoto roku útrata při hromadě jenom s tím odpoustí, že budoucího roku resty budou uhra-*

zeny!“ V tomto roce následují však podrobné výtky k účtům a jejich zdůvodnění: „Ode všech hoferů a podruhů vybírá se každoročně plat za pašu. Není však o tom v účtech zmínky.“ – „*Podruzi dávají nějaký plat neb samotné husy k valné hromadě. To ale není plat do obecní kassy, ale souseďům, protože ty husy se nepasou na obecním trávníku, ale na gruntovním, proto sobě nechávají souseďi to právo k svému užití při hromadě.*“ – „Za truňk k obecní hromadě je v účtech 27 zl. 12 kr.! Jak se může opovážít početvedoucí dát do vydání tolik peněz za truňk, ač obec má větší vydání než příjem! Jen tehdy, kdyby v pokladně bylo dost peněz a to jen se svolením vrchnostenského úřadu mohlo by se tak státi. Tyto propité peníze za pašu (pastvu) se braly a neúčtovaly. Ta suma nemohla se propít ani v několika dnech, tím méně při obecní hromadě!“ – „*Je pravda, že při obecní hromadě ty peníze se za truňk vydaly. Poněvadž ale odevždy souseďi jen jednou za rok tu hromadu a společenství vedou, pročez vždy nějaké ty útraty při tom jsou...*“

V obecních účtech jsou i zajímavé položky vydávané souseďům na občerstvení při různých příležitostech: „*...když se podepisovaly účty souseďům na pivo – 5 zl. 25 kr., když jsem byl s četníky na cikány – 1 zl. 45 kr., když jsme sázeli jabka (brambory) – 3 zl. 46 kr., když jsme kopali jabka – 3 zl. 38 kr., když jsme lovili sádku – 3 zl. 20 kr., když jsme usazovali plot – 2 zl. 15 kr., když jsme zastavovali rybník – 3 zl. 20 kr., když jsme spouštěli rybník – 2 zl. 40 kr., když jsme rovnali cestu – 3 zl. 48 kr., když jsme jednali skrz hon – 2 zl. 58 kr., skrz rekruta – 2 zl. 14 kr., když souseďi byli pohromadě skrz bábu – 1 zl. 45 kr., když jsme volili pastýře – 4 zl. 15 kr., když ponocný přinesl piku – 2 zl. 38 kr., když se kácelo dříví – 2 zl. 30 kr., když se vozilo dříví – 2 zl. 15 kr., když se přehlížela prkna – 2 zl. 46 kr...*“ Když se jednalo o obecního býka, bylo rovněž hodně podnětů, aby se to pitím oslavilo: „*...když se souseďi sešli skrz býka – 34 kr., když se býk prodal – 60 kr., když se pil litkup na nového býka – 2 zl. 76 kr., když se býk vedl – 60 kr., když jsme se na býka dívali – 1 zl. 40 kr...*“

Největší vydání však bylo při obecních hromadách, kdy se skládaly účty. Například v roce 1858 bylo v Řehořově vydání na obecní hromadu: „*...za kořalku (35 mázů) k hromadě 12 zl. 15 kr., za prase – 25 zl., v sobotu před hromadou – 2 zl. 30 kr., půl sudu piva k hromadě – 17 zl. 34 kr., vydání v pondělí po hromadě – 3 zl. 48 kr., v úterý po hromadě – 3 zl. 36 kr., svíčky k hromadě – 3 zl. 36 kr., prase menší v úterý po hromadě – 10 zl. 40 kr., útrata v neděli po hromadě – 4 zl. 50 kr., v neděli po hromadě za*

husy – 5 zl., za tabák při hromadě – 1 zl. 20 kr., “ Celkem se tedy projedlo a propilo přes 98 zlatých. Vrchnostenský revizor k této položce poznamenal: *„poněvadž obec má dluhy, tak se tohoto roku útrata při hromadě za truňk jenom s tím odpouští, že budoucí roky resty budou uhrazeny...“* Veselilo se tedy i na dluh...

Pro srovnání zde uvádím, že v tehdejší době (v druhé polovině 19. stol.) denní mzda zedníka i tesaře byla 30 kr., nádeníka (pomocného dělníka) 15 kr., jeden kilogram sádla stál 52 kr., uzeného masa 64 kr., kopa vajec 1,55 zl., krmená husa 3,20 zl., kachna 1,80 zl., jeden kg másla 1,04 zl., jeden kg zelí se prodával za 8 kr., cibule za 13 kr., brambor za 4 kr., míra (asi 60 litrů) žita za 8 zl., pšenice za 10 zl., máz piva (asi 1,5 litru) za 6 kr. a kořalky za 12 až 20 krejcarů. Z toho se dá zhruba usuzovat, že 1 zlatý měl více než stonásobnou kupní sílu dnešní české koruny. (1 zl. = 10 desetníků „šestáků“ = 100 „krejcarů“).

Těmito řádky končím výběr z několika zápisů o některých obecních záležitostech v dřívějším jamenském panství.

Ondřejské hromady a staré obecní účtování

Při studiu obecních účtů na jamenském panství jsem našel i článek kronikáře s výše nadepsaným nadpisem. Blíže nás seznamuje o průběhu obecních hromad, které byly nazývány i „Ondřejské hromady“. Vybírám z něho následující statě a uvádím v původním znění, bez úprav.

„Zachycuji kus selské minulosti, když připomínám starodávné zvyky Ondřejských hromad a konání dřívějších obecních účtů. Praktický význam těchto hromad byl asi tento: posledního dne měsíce listopadu, v den svatého Ondřeje, bývalo již na čase, aby obecní pastýř, sluha, zvoník a ponnocný dostali mzdu, kterou jim obec za celoroční službu slíbila dávat. Těšili se již dlouho, že na svatého Ondřeje budou sedláci sesypávat obilí k jejich mzdě náležející. Každý sedlák téhož dne přinášel rychtáři, kolik obilí byl povinen obecním služebníkům dáti. Ti si odnášeli spokojeně domů zásobu, která musila vystačiti na dlouhou dobu zimní až „do novýho“. Dne 30. listopadu každého roku bývalo též na čase, aby se uvedly do pořádku obecní finance a to byla druhá podmínka ke vzniku Ondřejských hromad.

Při známé povaze našeho lidu, který ani přes největší útlak a bídu nepozbýval humoru, vyvinuly se z těchto hromad schůze, při nichž zaznívalo veselí a spokojenost se uhostila na chvíli v duši přítomných. Proto vesni-

čané rádi vždy zaslechli hlas bubnu obecního sluhy, jenž oznamoval, že „dnes večír se bude v místní hospodě zahajovati Ondřejská hromada.“

Rychtář přijal přinesené obilí, odevzdal co náleželo sluhovi, pastýři, zvoníkovi i ponocnému, přijímal pak peníze, které do obecní pokladny byly splatné za dříví, smrčci, pronajaté pozemky a j. Početvedoucí pak vše zapisoval do knihy příjmů a vydání, kterou pak předkládal ke kontrole revidujícímu úředníkovi panství. Tím však byla jen ta všední část odbyta. Sedláci, chalupníci a podruzi zůstali pohromadě. Sedláci na židlích a lavicích u stolu, chalupníci na lavici u kamen, podruzi u dveří. Všichni byli zvědaví, jak se rychtář nyní zachová, jaká bude „úcta“, kterou on musil poskytnouti. Bylo zakoupeno více sudů piva z panského pivovaru v Černém. Chalupníkům byla však milejší kořalka, která se rovněž dovážela z výpalny ve dvoře černickém, kde se vypalovala na dvouh kotlích každého týhodne po dvouh měrách a poddaní byli povinni na všeckém panství na šenk pálené bráti. V hospodě byl bestak otevřený účet pro obec, neboť se pilo i při různých příležitostech... Pan fořt nezapomněl sedlákům k hromadě nikdy poslati několik zajíců, Ti byli obyčejně prodáni a za stržené peníze koupeno vepřové maso. Pítí bylo na účet obecní.

Účastníci hromady bývali v náladě veselé. Dobírali se žertem navzájem, vypravovali směšné příhody, dělali žerty a šprýmy. Některý podruh přišel též přítomné pobaviti: oblékl se za medvěda, za čerta, pronesl nějaký nový vtíp nebo žert, za což mu bylo podáno trochu truňku. Když se sousedé více rozjařili, počali vymýšleti různé zábavy. Tak jeden urostlý souseď, veselý šprýmař a milé povahy dovedl jednou při hromadě zdařile napodobiti basu: zdvihl paže do výšky a sepjal ruce nad hlavou. Za ruce jej uchopil velký druhý souseď a basa byla hotova. Ten však ladil basu kroucením ušních boltců, při čemž zvláštním zvukem napodobil vrzání kolíků. Když byla basa „naladěna“ tahal velkou hůl po bříše souseďa, jenž statečně vrčel, hučel a tím napodoboval zvuky basy... Též jiný souseď se vsadil o pět mázů kořalky, že všecky účastníky hromady vyžene z hospodské světnice. A dokázal to! Když se totiž notně zatopilo v kamnech, nasypal na ně nepozorovaně velký kornout papriky. Paprika otepleným vzduchem počala prouditi a vířiti po světnici. Prvý souseď, blíže kamen sedící kýchl. „Pozdrav Pán Bůh“, říkali souseďé, ale hned kýchl druhý, třetí... Paprika štípala do očí a dráždila sliznice tolik, že nezbylo, než ze světnice na chvíli utéci a zotvírati okna. Při muzice se hrálo na valdhorny, housle, klarinet, cimbál a tančili „šmikorandu“, „špacírku“ a „zahradníčka“.

Ondřejské hromady lišily se zajisté dle obcí, dle doby, dle svornosti sousedů a též dle jiných poměrů. V některých chudých obcích vůbec žádného hodování o Ondřeji nebylo. Někde však se hodovalo na obecní útraty více než bylo slušno. Položky za nápoje byly pak dávány do obecních účtů pod jinými jmény. Mnohdy si k obecním hodům zabili i nějaké to prasátko. Ale aby prase „v obecních účtech nekvičelo“ – dle výroku pana rychtáře a zápisu početvedoucího – byla položka za něj dána do kancelářských potřeb. Tím stoupaly nápadně položky ku příkl. za pečební vosk, inkoust, papír a j. Když si pak vrchnost vyžádala zaslání obecních účtů, divil se revidující úředník k čemu tolik kancelářských potřeb obec potřebovala a věc zapsal do „výstavku“ k „ospravedlnění“. Nezavírám nikterak oči k chybám svých otců a dovedu říci přímé slovo o všem, co týká se i jejich minulosti. Při zření k poměrům, v nichž oni žili, při uvědomění si všech pohrom, útrap a bídy, která jim bývala údělem, musíme za všech dob vysoko oceniti jejich mravní sílu, jejich dobrotu povahy i srdce...“

Tolik několik vzpomínek z článku nejmenovaného vesnického kronikáře o dřívějších vesnických hromadách.

*****

Milan Šup

Setkání s profesorem Jaroslavem Pittnerem

Vysoký, štíhlý, prošedivělý profesor v. v., ing. Jaroslav Pittner, každoroční letní host v rodné Polné, svižně až do vysokého věku vycházející ze svého domu „U Zlaté hvězdy“ korzovat do protilehlého parku. Pro pamětníky časů minulých svérázná osoba trvale zapsaná do jejich mysli.

Po mnoha letech jsem si znovu vybavil váženého pana profesora při zahájení rozsáhlé výstavy s názvem „Od Kolbena k ČKD“ v září roku 2006, v Galerii 9 na pražské vysočanské radnici. Na jednom z četných panelů s dokumenty o historii významného strojírenského podniku jsou uvedena jména 22 vysokoškolských profesorů z řad zaměstnanců podniku. Mezi prvními je i jméno polenského rodáka, od jehož narození uplynulo v době výstavy 130 let, s textem: „Ing. Jaroslav Pittner (1876-1954), projektant, později výrobní ředitel ČMS, od roku 1903 profesor ČVŠT Praha, obor stavba strojů – do roku 1935“. Pro polenského rodáka – návštěvníka výstavy příjemné, byť jen imaginární, setkání s panem profesorem po více než padesáti letech.

Firmy jako ČMS – Českomoravská továrna na stroje – a potom ČKD patřily v historii českých zemí k významným průmyslovým podnikům; měly zásadní vliv v Evropě a v některých oblastech udávaly směr technického rozvoje. A v tomto podniku, založeném v roce 1896, zaměstnal nejznámější český podnikatel ing. Emil Kolben, mladého polenského inženýra Jaroslava Pittnera. Časem ho pověřil řízením výrobního úseku, na tehdejší dobu velkého podniku se 400 zaměstnanci. S růstem výroby se zvyšoval i počet zaměstnanců a v roce 1910 jich ve firmě pracovalo již 800. V době působení ing. Pittnera u Kolbena byla v roce 1900, mimo jiné, vyrobena i první parní lokomotiva s označením 187.82 řada 97, ČSD 310.0. Po odchodu z ČKD na vysokou školu začal ing. Pittner jako pedagog, od roku 1914 byl již docentem a po vzniku Československa byl v roce 1919 jmenován profesorem Českého vědeckého učení technického v Praze. Vnuk dlouholetého polenského starosty z doby národního obrození Antonína Pittnera a syn místního podnikatele Jaroslava Pittnera byl polenským patriotem. Poleňákům studujícím na školách s technickým zaměřením ochotně a nezištně pomáhal.

Své předky v Polné má i další profesor z řad zaměstnanců ČKD – ing. Cyril Höschl, Dr.Sc. (1926). Od roku 1955 byl zaměstnán jako výpočtář studijního oddělení ČKD Sokolovo, od roku 1956 profesor VŠST Liberec, obor mechanika, pružnost pevnost, kde působil do roku 1991, určitou dobu i ve funkci děkana fakulty. O polenském původu Höschlů bylo pojednáno Jiřím Vackem ve sborníku Polensko, č. 3/1998.

T. G. Masaryk o hilsneriádě

(citace z knihy Karla Čapka: *Hovory s T. G. Masarykem*, původní neupravené a nezkrácené vydání – nakl. Fr. Borový a Čin, Praha 1937):

„Zlá kampaň byla ta „hilsneriáda“, když jsem se musel rvát s pověrou o rituální vraždě. Já jsem se zprvu o ten Hilsnerův proces nezajímal, ale přijel za mnou můj bývalý žák z Vídně, spisovatel Sigismund Münz, Moravan, a ten mě přiměl k tomu, že jsem vystoupil. O rituální pověře jsem znal knihy berlínského theologa Starcka, který vypsál vznik a historii té pověry. Řekl jsem panu Münzovi svůj názor o věci a on to oznámil veřejnosti v „Neue Freies Presse“. Tím jsem se dostal do té mely. Vídenští antisemité poštváli český nacionální a klerikální tisk, začali tlouci do mne – nu, musel jsem se bránit; když už jsem řekl A, řekl jsem i B a C. Musel jsem k tomu studovat kriminalistiku i fyziologii; o tom všem jsem tenkrát dal veřejnosti

*podrobnější zprávu. Zajel jsem i do Polné, abych prohlédl místo zločinu a jeho okolí. Pak řekli, že jsem za to placen od Židů. Na mé universitní přednášky přišli studenti – nestudenti a ukřičeli mě. Napsal jsem v tom křiku na tabuli křídou protest proti hloupým pomluvám a vyzval posluchače, aby mně podali důkazy a důvody své demonstrace; přihlásil se ten den odpoledne jen jeden, takový útlý a slušný mladíček – byl to pozdější básník Ota-
kar Theer. Aby demonstranti nemyslili, že mám před nimi strach, obešel jsem celou posluchárnu a vyzval k argumentaci – nikdo se k tomu neodvážil. Prosím Vás, tehdy ani universita se nehnala do toho udělat pořádek; jen zastavila na čtrnáct dní mé přednášky. Večer přišli demonstranti k mému bytu: já jsem ležel zachlazen, a tu má žena sešla k demonstrantům na ulici a řekla jim, že ležím, ale chtějí-li se mnou mluvit, ať pošlou ke mně deputaci. Nepřišli. Tu kampaň jsem dost ucítil, ne tak kvůli sobě, ale bylo mně stydno za tu úroveň. Za války jsem pochopil, k čemu to také bylo dobré: světový tisk je zčásti řízen nebo financován od Židů; znali mne z Hilsnerovy aféry a teď se odvděčili tím, že psali o naší věci sympaticky nebo aspoň slušně. Politicky nám to hodně pomohlo.“*

*****

Přečetli jsme za Vás:

Theodora Wilhelma Rosalye Němcová, rodačka z Polné

Dcera spisovatelky Boženy Němcové Theodora se narodila v Polné 19. června 1841. (Němcovi žili v Polné v letech 1840-1842.) Doma nazývaná Dora později užívala výhradně jméno Bohdana. Když se Němcovi stěhovali z Polné do Prahy, byl Doře jeden rok. V Praze ji zpočátku učila matka, dalšího vzdělání se jí dostalo na dívčí škole, kterou vedla F. S. Amerlingová. Od roku 1851 navštěvovala ústav slečny E. Janákové a ústav slečny J. Rittersbergové, učila ji i Laura Hanušová spolu se svými dcerami. Chodila také na francouzštinu do ústavu, jež vedly sestry Clottyovy. Dne 5. srpna 1860 složila univerzitní zkoušku z francouzštiny. Po smrti Boženy Němcové se Hanušovi řídili jejím přáním a Dořino vzdělání zaměřili k hlavnímu cíli – být učitelkou. V létě 1862 Dora navštěvovala Vyšší dívčí školu u Voršilek a v létě roku 1863 absolvovala krejčovský kurz v salonu pro dámy W. Krehy na dnešním Václavském náměstí. Krátce nato složila na německé Vzorné hlavní škole v Praze zkoušku pro industriální učitelky. Od

podzimu 1863 se spolu s Bohdanou Hanušovou stala industriální učitelkou na soukromé dívčí škole v Jičíně, kterou založil prof. F. J. Kott.

I když se Doře v Jičíně zpočátku nelíbilo, nakonec tu zůstala i přesto, že se Dora Hanušová v létě 1866 vrátila do Prahy. Dora Němcová byla samotářská a uzavřená. Na její povahu měla jistě vliv i traumata z mládí. Neutěšené rodinné poměry, nouze, nemoc. Do 15 let trpěla skrofulózou, po které jí zůstaly jizvy na krku a obličeji. Podle mínění otce byla pasivní, nerozhodná a „bezpříkladně váhavá“. Přestože jí opatřil podporu 50 zlatých od Svatoboru, cítila se nuzně a uzavřela se do sebe. Nepoděkovala Svatoboru, ani M. Riegrové-Palacké, nepsala Hanušovým, ani otcí. Nereagovala na otcovy zprávy o místech učitelky v Telči a Novém Bydžově. Na podzim 1867 byla soukromá dívčí škola kvůli nedostatku žákyň uzavřena a Dora přešla na Dívčí obecnou školu. Roku 1871 byla ustanovena na pětitřídní dívčí škole literární učitelkou a v září 1876 obdržela dekret o definitivním ustanovení učitelkou. Po 48letém působení na jičínských školách odešla v roce 1911 na odpočinek. Když se v roce 1920 konaly oslavy stého výročí narození její matky, přijela do Prahy a ubytovala se u vdovy po synovci Karlovi, kde byla raněna mrtvicí. Zemřela 6. února 1920 ve vinohradské nemocnici a byla pohřbena do hrobu své matky a bratra Jaroslava.

Dořina korespondence se sourozenci a s otcem je torzovitá. Největší celek tvoří dopisy a korespondenční lístky od Josefa Němce. Tyto dopisy obsahují nejvíce vzpomínek na Boženu Němcovou, ale i řadu výčitek, to když měla Dora věci v zastavárně nebo se zadlužila a otcí o ničem neřekla. Jindy jí vytýkal váhavost, to když přes mnohá upomínání nereagovala na jeho dopisy, v nichž ji informoval o konkurzech na místa učitelek, nebo odkládala ušití a zaslání nových košil. Vedle toho ji otec pravidelně referoval o Jaroslavových dopisech z Ruska a o svých komplikovaných vztazích s Karlem. Z korespondence také víme, že v roce 1869 měla Dora možnost se vdát; ucházel se o ni jičínský kupec Soumar. Dora zůstala svobodná a také ona nakonec propadla zahradnické vášni. V roce 1890 si pronajala velkou zahradu a v roce 1894 ji koupila. Větší část pozemku v roce 1910 prodala a na zbytku si nechala postavit vilku, do které se nastěhovala v roce 1911. Se zahradou a domácností jí pomáhaly neteře Božena a Milena, jezdíval k ní i nej-

mladší synovec Jaroslav. V poslední vůli odkázala vilu se zahradou synovci Miroslavu Němcovi a jeho ženě Kateřině, u kterých předpokládala, že se o dům dokáží postarat. Poslední vůle byla kvůli chybějícímu třetímu svědkovi neplatná, vila byla nakonec prodána v dobrovolné soudní dražbě a o výtěžek z prodeje se podělili dědicové – potomci Karla Němce.

Převzato z publikace *Božena Němcová. Život, dílo, doba*. (sborník příspěvků ze stejnojmenné konference, konané ve dnech 7. – 8. září 2005 v Muzeu Boženy Němcové. Česká Skalice, Muzeum Boženy Němcové 2006.)

Josef Jaša

Profesor Jaroslav Hlouň

Profesor Jaroslav Hlouň se narodil 30. července 1905 v Brandýse nad Orlicí v rodině učitele. Maturitní zkoušku složil 12. června 1924 na státním reálném gymnáziu v Německém (Havlíčkově) Brodě. Poté absolvoval studium na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně (1924-1925 a 1937-1938). V roce 1929 dosáhl aprobace pro střední školy z filozofie, dějepisu a zeměpisu. Dne 1. dubna 1931 nastoupil jako učitel na hlavní školu do Polné, kde působil jen krátce – do 30. června 1931. Potom učil v Dobroníně – od 1. září 1931 do 30. června 1933. Od 1. listopadu 1933 byl profesorem tehdejšího reformního reálného gymnázia ve Velkém Meziříčí, kam přešel z místa výpomocného učitele na měšťanské škole tamtéž. Dne 5. března 1937 byl v Brně jmenován definitivním profesorem. V roce 1943 se oženil. Ve Velkém Meziříčí působil až do roku 1949; od listopadu 1943 do května 1945 byl však postaven mimo svou profesi, když byl jako jediný svobodný profesor v té době nasazen na práci do firmy Feldbekleidungsamt Wien. Od roku 1949 vyučoval dějepis, občanskou nauku a němčinu ve Světlé nad Sázavou, na tehdejší Střední ekonomické škole a Škole společného stravování. V letech 1965 až 1977 opět vyučoval na velkomeziříčském gymnáziu. V časopise Západní Morava, ročník 1938, mu byla otištěna na str. 156-180 studie *České střední školství na západní Moravě*. V letech 1961 až 1970 vedl kroniku Velkého Meziříčí. Zemřel ve věku 80 let v nemocnici v Novém Městě na Moravě.

Radosti a hříšky

V uchovaných vzpomínkách starších 70 let vidím svoje dětství, které se odvíjelo úplně svobodně. Rodiče mi dali volnost, jenom limitovali mé toulky časem od – do. Pokud se mi podařilo vrátit se domů včas, bylo všechno v pořádku. Do dneška nevím, zda a kdy mě někdo kontroloval – kde jsem, s kým a co dělám. Toho jsem se dočkala a do sytosti užila teprve v období dospívání.

Ovšem moje návraty nebyly vždycky „košer“. A já už dopředu věděla, že mě nemine trest, který si zasloužím. Dnes se tak ptám sama sebe, zdali by se vešly do „šuplete“ v kredenci všechny vařečky, které táta zdemoloval na mně tam, kde záda přestávají mít slušnou pověst. Velice o tom pochybuji. Při exekuci jsem plačtivě prosila o odpuštění a slibovala, že už to víckrát neudělám, ale oba s tátou jsme věděli, že to jsou vlastně neuskutečnitelné sliby. Ale oba jsme se tvářili, že jim věříme. Jenže všechna moje dobrá předsevzetí vzala za své, jakmile jsem se ocitla mezi kamarády.

Příroda a její kouzlo nás naléhavě vyháněly mimo město. Ve městě rostl jen při úpatích domů silně zaprášený sléz, který kvetl modrofialově a měl zvláštní malé plůdky. Těm jsme říkali chlebičky a od jejich pojídání nás neodradily ani informace dospělých, že ho „kropí“ psi. Nás lákaly pochoutky, jimiž okolí města hýřilo. Pásli jsme se na lukách a mezích, ale dospělí se nám snažili i tyto lahůdky bezvýsledně znechutit tvrzením, že na ně „čurají“ žáby. Louky nás od jara zásobovaly svým nejprve nenápadným šťovíkem, který v pozdějším jaru vysoko převyšoval luční trávu. Chutnal báječně kysele. U potoků brzy zjara rostla řeřicha s chutí trochu podobné štiplavé ředkvičce. Ale jak se blížilo léto, začaly nás pro mlsání zajímat kvetoucí rostliny – např. květy bílé kopřivy hluchavky, modré zvonky, vlastně trubičky kostivalu. Z obojího jsme vyssávali sladkou šťávu. Na slunných mezích se začaly objevovat jarní luční jahody, nedlouho poté dozrávaly i ve stínu lesních stromů.

V lese jsme si pochutnávali také na jasně zelených křehoučkých čtyřlístcích – „zaječího zeli“ – lesního šťavelu. Vyskytoval se i v místech s borůvkami. Ty jsme samozřejmě také „vzobali“... Občas jsme v podrostu lesa našli syrovinku – dnes mimořádně

vzácnou houbu – nebo ryzce. Obojí se mohlo jíst i tepelně neupravené, ale jaká to byla lahůdka, když jsme houby opekli doma na kraji plotny. Trochu solené a pokmínované – ty prostě neměly konkurenci. A taky maliny a později ostružiny neunikly naší pozornosti. Někdy jsme objevili v polích už dozrávající planou třešň – ptáčnici. Malé plůdky, vlastně jen pecky slabě obalené dužninou a slupkou zvaly k natrhání. Byly trpké, kyselé, obličej stahovaly do grimas, ale přesto nemohly zůstat nepovšimnuty. Na mezích rostly i keře hlohů. Jejich malé plůdky velikosti i barvy červených korálků měly maličkou pecičku a byly chuti nevýrazné, ale i tak byl hloh pro nás k jídlu žádoucí. Plody trnek a šípků nás zajímaly až po důkladném dozrání, případně po prvním mrazíku. To jsme je trhali na domácí víno, které se tehdy vyrábělo ve spoustě domácností v „pětilitrovkách“ od okurek. V létě jsme také tahali z vody puškvorec pro jeho specifickou chuť. Tento zázrak pro nás rostl ve Varhánkově rybníku. Vytržený kus jsme zbavovali velkých zelených listů (vypadaly jako meče) a pochutnali jsme si na bílém středu oddenku. Pupava byla naší další pochoutkou, která rostla prakticky na každé suché mezi. Vypadala jako bodlák, který roste bez stvolu. Její silně bodlinaté listy vytvářely přizemní růžice, v jejímž středu byl nafialovělý květ. Byl pokryt spoustou chmýří, to je po odkvětu i na bodláku. Po jeho očištění jsme se zase dostali k bílému středu, který nám taky chutnal a byli jsme proto ochotni se popíchat ostny na listech při jeho úpravě.

Ploty kolem zahrádek byly pro nás výzvou, abychom si dokázali svoji sportovní zdatnost a umění v jejich přelézání. Dnes musím s hanbou kajicně doznat, že před námi neobstálo skoro nic, co bylo za plotem. Ředkvičky, kedlubny, mrkev, hrách, jahody, třešně, blumky, pološvestky, švestky, jablka, hrušky - a vůbec všechno, co rostlo na stromech a keřích v zahradách, v nás vyvolávalo touhu ochutnat. I když jsme věděli, že se to nesmí, že je to vlastně polní pých. Ale my jsme „pýchali“ dál, pokud nás nenačpal majitel nebo polní hlídač – pro nás to byl „hutař“. To pak následovala exekuce buď bezprostředně na místě provinění, nebo, pokud jsme byli poznáni, ještě doma, když hutař referoval rodičům. A přitom jsme měli naši velkou zahradu, kde vlastně táta pěstoval všechno, na co jsem vzpomínala. Jenže i vy víte: nejlepším a nejlákavějším je to, co je spojeno s dobrodružstvím a

nebezpečím. V polích dozrávala vikev, občas se v ní našel i hrách, slunečnice svítily, dokvétal a začínal zrát mák, k hodování zvala i řepa vodnice. Zkrátka, samé pochoutky pro naši „partu“. Jak se přibližoval podzim, zahrádkáři i hospodáři sklízeli plody své práce a my už jsme neměli na co chodit. A tak nám zbyly jen brambory, které jsme pekli „na voháru“, nebo nějaké to zapomenuté pozdní jablko. Napíchli jsme je na prut a upekli nad žárem z ohniště.

Když dnes tak přemýšlím, jak je možné, že jsme všechnu tu neočištěnou a nemytou kořist z přírody jedli a přežili to bez následků, napadá mě, že snad proto, že příroda byla „přírodní“. Hnojilo se ve vhodný čas chlévskou mrvou, kejdou a kompostem. Strojená hnojiva se užívala sporadicky i z ekonomických důvodů. Postřiky a práškování v době mého dětství snad ani nepamatuji. Deště nepropíraly z ovzduší smog a nepřiváděly tak zpět škodliviny z průmyslu, který se silně rozrostl. A další důvod, proč jsme přežili, byl ještě i v tom, že se s námi od útlého dětství nikdo přepečlivě nezabýval. Byli jsme vedeni k samostatnosti a pro život, který se s námi nebude mazlit. Dnešní skleníkové prostředí, v němž vyrůstají naši vnuci a pravnuci, nám bylo na hony vzdáleno. Naši rodiče si nemohli dovolit hlídat každý náš krok, měli mnoho práce – technika pro domácnosti byla v plenkách. Je moc dobře, když mají rodiče na své děti čas a věnují jim pozornost, ale snad se nemá nic přehánět. Naše generace byla odkázána sama na sebe a tou trochou špíny, kterou jsme spolykali, jsme si asi vytvořili dost ochranných látek, které nás provázejí celý život až do vysokého věku.

Svoje povídání uzavírám tím, že moje dětství bylo šťastné a že ráda vzpomínám i na to, k čemu jsem se právě přiznala.

.....

Jan Prchal

Ignác Hošek: *Nářečí Českomoravské, díl první - Podřečí polenské*

U příležitosti 40. výročí nastoupení Františka Josefa I. na rakouský trůn byla v Praze založena Česká akademie věd a umění – společnost pro pěstování věd a umění. Její stanovy byly schváleny 23. ledna 1890. Na valném

shromáždění členů akademie v květnu následujícího roku byla oficiálně zahájena činnost společnosti pod názvem *Česká akademie císaře Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění*. Za cíl si tato společnost vytkla „...*pěstovati a podporovati vědy jazykem českým i jazyk tento a českou literaturu, pečovati o zdokonalení umění domácího a šířiti jazykem českým i jazyk tento a českou literaturu a šířiti jazykem českým výsledky všeliké činnosti té, jakož i výsledky činnosti vědecké, literární a umělecké uveřejněné v jazycích jiných.*“ K úkolům ČAVU patřila kromě organizační činnosti také činnost publikační a vydavatelská. Kromě Věstníku ČAVU a Almanachu ČAVU vycházely od roku 1893 také Rozpravy ČAVU.

V roce 1900 vydala ČAVU v Rozpravách 1. číslo sborníku (třída III.) z pera filologa a dialektologa Ignáce Hoška obsáhlou studii *Nářečí Českomoravské – podřečí polenské*. Pro polenský region má tato práce i s odstupem času z hlediska studia krajového nářečí a podřečí velký význam.

Ignác Hošek (1852-1919) působil po absolvování oboru čeština – němčina na pražské univerzitě nejprve jako suplující profesor na gymnáziu v Olomouci (1877-1878), pak do roku 1896 na obchodní škole v Mělníku a následně byl profesorem v Hodoníně (1896-1904) a v Kroměříži (1904-1918). Byl zdatným překladatelem z ruštiny. Znalosti jazyků rozšiřoval častým cestováním, převážně pěším; navštívil Hercegovinu, Černou Horu, Bavorsko, Rusko, několikrát Francii a Itálii. Svou zálibu v turistice a lingvistice se snažil využít při publikování cestopisných črt. Prázdninového volna využíval později ke studiu nářečí a podřečí v oblastech Šumperska, východních Čech a Českomoravské vysočiny. Odborné články a lidová vyprávění, jichž nasbíral velké množství, publikoval také v časopise *Český lid*. V Polné, Přibyslavi a okolí strávil, jak sám uvádí v předmluvě zmíněné studie, tři roční období: „*Látku k tomuto spisu sbíral jsem na Polensku a v části Přibyslavska o prázdninách r. 1897 a 1898. Látku tuto už zpracovanou doplnil jsem pak po třetí cestě, vykonané v této krajině o prázdninách r. 1899. Snažil jsem se, abych podal popis co nejúplnějšího podřečí polenského, ale neosměluji se tvrditi, že jsem tohoto cíle dosáhl plnou měrou; neboť jen ten badatel mohl by popsati do všech podrobností nářečí některé krajiny, který by žil po několik let v této krajině a stýkal se stále s lidem tamějším.*“ Dále Hošek děkuje všem učitelům z Polenska za pomoc

při sběru podkladů pro studii, z nichž uvádí např. Jana Dienera z Janovic, Václava Urbana z Dobroučova, Ferdinanda Pujmana z Nížkova, Jana Mokrého z Brzkova... ad.

Sborník *Nářečí Českomoravské, díl první - Podřečí polenské* má 190 stran a je rozdělen do dvou částí, z nichž část první *Mluvnický nástin podřečí polenského* vcelku přehledně eviduje a rozebírá zvláštnosti regionální lidové mluvy. Druhá část publikace *Ukázky podřečí polenského* obsahuje 104 pověstí, legend a vyprávění z Polné a okolí. Přestože archiv Klubu Za historickou Polnou podchytil od roku 1990 četné pověsti z regionu, mj. i z několika sbírek místních badatelů (Rérych, Radouš, Havlíček, Hladík, Fišer ad.), mnohé z těch, které zaznamenal Hošek, jsou současným sběratelům a znalcům pověstí neznámé. Po posledních vydáních polenských pověstí – v roce 1992 (*Polenské pohádky a pověsti*, vyd. Klub Za historickou Polnou a Městský úřad Polná) a v roce 2000 (M. Kislingerová: *Polenské pověsti a povídky*, vyd. nakl. Linda Polná) – mohou mnohé z nich vhodně rozšířit další knihu *Pověsti a povídky z Polska*, připravovanou nakladatelstvím Linda v současné době k vydání v roce 2008.

*****

František Pometlo

Rozloučení se zemřelým v České Jablonné u Přibyslavi

Večer před pohřbem se sešli sousedé v domě zesnulého, aby se s ním rozloučili. Při příchodu do domu přicházející vyjádřili domácím (požůstalým) soustrast slovy: „Potěš Vás Pán Bůh“ nebo mladším „Potěš tě Pán Bůh“. V rohu velké světnice byla umístěna rakev se zesnulým. Za dlouhý stůl zasedli příchozí sousedé. Mládež a ženy zůstávali obvykle v předsíni. Pobožnost zahájil zpěvák Jan Novotný modlitbou za zemřelého. Potom se zpívaly pohřební písně. Každý soused měl sešit s texty písní. V malé přestávce bylo sousedům podáno občerstvení – pivo a bábovka nebo buchty – , ženám a mládeži byla podána limonáda a také buchty. Při tom se hovořilo a vzpomínalo na zemřelého souseda. Po závěrečné písní a modlitbě se sousedé rozešli. Poslední takové rozloučení se zemřelým sousedem jsem zažil v červnu roku 1938. Později jsem se s něčím podobným již nesetkal.

Odpis roboty a jiných povinností bez náhrady

Kamenná (Bergersdorf)

Altrichter Josef a Elizabeth – čp. 1; Weister Mathyas a Kateřina – čp. 3; Scheistal Mathyas – čp. 4; Fischer Johann a Kateřina – čp. 8; Lang Franz – čp. 14; Müller Johann – čp. 16; Röhrich Johann – čp. 17; Polzer Josef a Elizabeth – čp. 18; Duschek Laurenz – čp. 19; Neubauer Laurenz a Kateřina – čp. 25; Neubauer Jakob – čp. 30; Neubauer Josef a Elizabeth – čp. 32; Koukal Wenzl a Marie – čp. 33; Řezník Wenzl a Marie – čp. 34; Locžar Martin a Anna – čp. 35; Fischer Andreas a Elizabeth – čp. 36; Toman Adalbert – čp. 38.

Dodatky – Kamenná. Pěší robota u čp. 1 a čp. 4 jest 26 dní ročně, u ostatních usedlostí 13 dní ročně, tj. celkem 247 dní. Úrok z přediva u čp. 3, 4, 18 a 19 ohodnocen 9 kr., u čp. 1 a 34 nebyl předepsán, u ostatních usedlostí byl ohodnocen 6 krejcarů. Celková peněžní náhrada z přediva byla odepsána ve výši 1 zl. 42 kr.

Střelecká (Deutsch Schützensdorf)

Fischer Michal – čp. 5; Schütz Johann – čp. 8; Mottl Mathyas – čp. 10; Schütz Johann a Alžběta – čp. 13; Hrdlička Martin a Marie – čp. 15; Jarosch Mathyas – čp. 16; Neuwirth Anton a Terezie – čp. 17; Schulz Mathyas – čp. 18; Klemet Johann a Terezie – čp. 19; Schlosnikl Franz – čp. 20; Jarosch Mathyas – čp. 22; Neuwirth Franz – čp. 23; Schlosnikl Josef – čp. 24; Bernard Anton a Maria Anna – čp. 27; Schütz Johann a Elizabeth – čp. 28; Schlosnikl Josef – čp. 29; Jarosch Johann – čp. 30; Altrichter Wenzl – čp. 31; Schütz Paul – čp. 32; Pokorný Anton a Terezie – čp. 33; Jarosch Josef – čp. 34; Klement Wenzl – čp. 35; Fischer Johan – čp. 36.

Dodatky – Střelecká. Pěší robota byla konána u čp. 9 a 11 26 dní ročně, u ostatních usedlostí 13 dní ročně. Celkem pěší roboty 325 dní. Peněžní náhrada za předivo po 4 krejcarech = 1 zl. 32 kr.

Dobronín (Dobrenz)

Mottl Thomas a Elizabeth – čp. 17; Benesch Johann – čp. 24; Schindler Josef – čp. 25. Dodatky – Dobronín. Pěší roboty 39 dní, peněžní náhrada 21 kr. úroku.

Dolní Věžnice (Unter Weznitz)

Hofer Mathyas a Marie – čp. 1a; Fuit Wenzl – čp. 1b; Benesch Wenzl – čp. 2; Půža Johann – čp. 5a; Toman Thomas – 5b; naturální domky – 15a, 15b; Lang Paul – čp. 16; Laštovička Katharina – čp. 17; Lotčar Mathyas – čp. 21; Lorenz Paul – čp. 22; Jelínek Anton – čp. 22; Anštefel Anton – čp. 27; Kölbl Mathyas a Františka – čp. 32; Laštovička Johann a Marie – čp. 33; Schenk Mathyas a Marie – čp. 37.

Pěší robota po 13 dnech, na usedlost je to celkem 208 dní. Náhrada za předivo: čp. 2 – 14 kr.; čp. 17 – 34 kr.; to je celkem 48 kr.

Od německobrodské komise k vyvazení gruntů, v Polné 4. září 1850.

Pozn.: Vyvazení roboty s náhradou povinných osob v těchto obcích je uvedeno v Polsku č. 1/2002.